

תאורות

עיונים בספר תהילים ובפרשת השבוע

לך ה' הגדולה והתפארת

"לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ, לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש" (דברי הימים א כט, יא).

- פסוק זה נאמר בכל יום 1-3 פעמים במהלך התפילה:
1. בפסוקי דזמרה ב"ויברך דוד";
 2. בזמן הוצאת ספר התורה, לאחר קריאת שליח הציבור "גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו";
 3. לאחר שיר הכבוד.

ויש להתבונן:

א. מדוע נבחר פסוק זה כמבטא את גדלות ואת רוממות שם ה' ולכן הושם כתגובה וכמענה לבקשת החזן "גדלו לה' אתי"?

ב. מדוע יש ריבוי תארים הנמסרים לגבוה? הרי ידועה הגמרא במסכת ברכות (לג ע"ב. להלן בגרסה מתורגמת):

אותו אחד שירד [לשמש כחזן] לפני ר' חנינא, אמר "האל הגדול הגיבור והנורא [שהם התארים המופיעים בנוסח שקבעו חז"ל, והוסיף עוד] והאדיר והעוז והראוי החזק והאמיץ והוודאי והנכבד".

המתין לו [ר' חנינא] עד שסיים. כאשר סיים את תפילתו, אמר לו: סיימת לומר את כל שבחי אדונך? למה צריך כל כך הרבה? אנו, את אותם שלושה תארים [הגדול הגיבור והנורא שאומרים בתחילת התפילה] אם לא היה אומר אותם משה בתורה ולא היו באים אנשי כנסת הגדולה ומתקנים [לומר] אותם בתפילה – לא היינו יכולים לאומרם, ואתה אומר את כל אלו וממשיך?! משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו משבחים אותו בדינרי כסף, והלא גנאי הוא לו!

נמצא שכל המוסיף בתארים לקב"ה נמצא גורע [וכי זה כל התארים שיש ושראו לומר?!] ומדוע כאן חרגנו מנהל זה?¹

למהר"ל מפראג בספרו גבורות ה' (הקדמה שלישית) יש שיטה שלמה בביאור הפסוק.² ננסה להעמיד את העיקרון העולה מדבריו, והרוצה להרחיב ולהעמיק יפתח ויראה הדברים במקורם, "ואידך זיל גמור".

המהר"ל עונה בפתיחת דבריו על שתי השאלות, שאת רצוננו להגדיל ולרומם את שמו של הקב"ה נוכל לממש רק באופן שנייחס לו את הכללות המוחלטת, על ידי כך שנוזה את כללות כל המציאות על חילופי ועל הפכי הכוחות שבה כנובעים ושבים אל השי"ת. בכך גם ענינו על שאלתנו השנייה, שאין כאן מגמת ריבוי תארים אלא

ניסיון להקיף כללות אחדותית שלמה אחת שהיא רבת גוונים ופנים.³

על פי המהר"ל אנחנו תופסים את המציאות כבעלת שישה פנים.

זה מתבטא בחלוקה לשלושה ממדים, כאשר בכל ממד יש אפשרות התפשטות לשני כיוונים מנוגדים. הדבר נכון גם ביחס לעצם מסוים ולכל מוחש שניתן לתפוס בחושים; הוא מוגדר ביחס לשש פאותיו ובצורה מקיפה יותר, בתפיסה כללית של העולם, בחלוקה לארבע רוחות השמים, ושני כיוונים נוספים – למעלה ולמטה.⁴ בנוסף ועל גבי ששת הצדדים של המציאות החומרית המוחשית, יש מרכז-האמצע, שהוא צד שביעי, מעין צד-על, שממנו נובע הכול. לצד זה מתייחסת הקדושה, לדוגמה קדושת הזמן שמופיעה בשביעי (שבת, שמיטה), או קדושת המקום (ארץ ישראל-ירושלים-מקדש ממוקמים על פי חז"ל במרכז העולם).

לפיכך, אם אנחנו רוצים לייחס את כלל המציאות לקב"ה, עלינו לזהות בכל אחד מן הצדדים השונים הקיימים במציאות את "טביעת האצבע" והחותם האלוהי. זה בדיוק מה שהפסוק עושה כאשר הוא קובע כי שבעת⁵ התארים המבטאים את כל צדדי המציאות השונים והייחודיים הם "לך ה'".

כל אחד מהצדדים הוא בעל גוון וייחודיות שונה משל חברו, והאמירה של הפסוק היא שאף על פי שנראים מחולקים ואף הפוכים זה לזה, מכל מקום כולם נובעים ממקור אחד, ועל זאת אנו משבחים את הקב"ה: לך הכול, כללות המציאות, כל הצדדים וההפכים שאנו פוגשים ונדמה לנו כסתירות – הכול ממך בא ואלריך שב "לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ...".

בלה אבן חן

מרצה בתחום הייעוץ החינוכי

³ ועדיין יש מקום לברר מדוע בתפילה אין הדבר כך, אך אין זו מטרת עיונו, ואכמ"ל.

⁴ זה ממש על קצה המזלג, למהר"ל שיטה רחבה ועמוקה לאבחנת עקרונות רוחניים עליונים החדורים ובאים לידי ביטוי ממשי גם בעולם החומר המעוצב על פי אותם העקרונות, שזו אחת הדוגמאות לכך.

⁵ בחלקו השני של הפסוק נוספים עוד תארים. אמנם הם מופרדים על ידי חזרת הכותרת "לך ה'", ובשונה מתפקיד השבעה שבראש הפסוק שבאים להציג את מכלול המציאות, לאלו תפקיד סיכומי וכללי מקיף יותר. ואף שהמהר"ל מתייחס ומבאר אותם כחלק מדרשת ר' שילא נשאר זאת למעיניכם.

¹ השאלה אינה על הפסוק, אלא על התקנה לאמרו בתפילה. הפסוקים הנובעים משירה נפשית מסוגלים לבטא מפגש עם גילוי אלוהי פרטני שחש המשורר בסיטואציה האישית. אך כשבאים לייסד תפילה לכל יהודי יש לקחת רק את המשותף החווייתי הכללי.

² ודברי חז"ל עליו (ברכות נח ע"א).

תהליכי הגאולה פרשת מקץ "קץ שם לחושך"...

מלמטה כך נעשית התעוררות מלמעלה גדולה יותר, "ועל ידי זה מתווסף בו כח וקדושה, ומוסיף כח ועולה במדרגות באתערותא דלתתא שאז ההתעוררותא דלעילא היא ג"כ באופן נעלה יותר".⁹ כשהושלך יוסף לבור, לא ידעו אחיו ולא ידע אף הוא שהגאולה כבר מוכנה, שיהיה יום אחד משנה למלך מצרים. בספר "שומר אמונים"¹⁰ מובא בשם הבעל שם טוב שיש שני סוגי הסתר פנים. הראשון הוא שבאים על האדם ייסורים, אך יודע הוא ש"כל מאן דעביד רחמנא, לטב עביד",¹¹ שכל מה שעושה הקב"ה הוא לטובה ומקבל עליו הייסורים באהבה כיוון שהם מהקב"ה. אך יש רובד נוסף, קשה יותר, שבתוך הסתר הפנים יש הסתרה נוספת, נראה שהייסורים באים ללא כל סיבה, ואין האדם יודע ש"היד המכה היא היד המנחמת". באופן כזה ודאי קשה יותר לקבלם. בשיחות הר"ן¹² מובא שהאמונה היא חזקה מאוד, וכשהיה חיי חזקים מאוד מכוח האמונה אזי גם כשיבואו עליו ייסורים ינחם עצמו כי ה' יתברך ירחם עליו ויטיב עמו באחריתו. הדברים נרמזים בפסוק: "יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים",¹³ שיצטרפו ישראל לעבור ליבוך והיתוך כדי לראות האם איתנים הם באמונתם בה' יתברך ואם חזק ביטחונם בו. מצרים זהו "כור ההיתוך" של עם ישראל. יורדים מצרימה בשבעים נפש ויוצאים רבבות. עם שלם יוצא ממצרים. ושם נאמר "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים, ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו".¹⁴ ביציאת מצרים רואה עם ישראל לא את "אצבע אלוקים", אלא את "היד הגדולה". "ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל",¹⁵ את הישועה הגדולה שהייתה טמונה כבר קודם לכן. (מעובד על פי אוצר רשימות הרבי מילובאוויטש)

פרשת וישב מסתיימת במילים "ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחו".¹ לכאורה, יוסף יושב במקום הנמוך ביותר במצרים, בבית האסורים, "לעבד נמכר יוסף".² לעומת זאת, פרשתנו, פרשת מקץ מתחילה עם חלומו של פרעה, "ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם והנה עומד על היאור".³ והנה בגמרא, מגילה נאמר: "אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן, דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער",⁴ אלא שהקב"ה חישב את הקץ. כבר בתחילה הקדים הקב"ה רפואה למכה. יוסף נמכר מצרימה, נאסר בבית האסורים, פותר את חלומותיהם של שר המשקים ושר האופים ומשיב להם: "הלא אלוקים פתרוני".⁵ מכאן מתהפך כל הגלגל לאחור. כדי שתהיה "התעוררותא דלעילא" יש צורך ב"התעוררותא דלתתא", וכאשר מזכיר יוסף את שמו של הקב"ה מתחילה הישועה והגאולה לבצבץ אט אט, בבחינת "אצבע אלוקים היא".⁶ יוסף עולה מן הבור, יוצא מבית האסורים ועולה להיות משנה למלך מצרים. ויאמר פרעה אל עבדיו: הנמצא כזה איש אשר רוח אלוקים בו? ויאמר פרעה אל יוסף, אחרי הודיע אלוקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמותך, אתה תהיה על ביתי ועל פיד ישק עמי.⁷ השם מצרים הוא מלשון מצרים, גלות, חושך, אך דווקא שם, דווקא מהמקום שנראה לכאורה הקשה ביותר, דווקא משם צומחת הישועה. פרעה ממנה את יוסף להיות משנה ואומר: "ראה נתתי אותך על כל ארץ מצרים".⁸ יש כאן רמז נפלא להיות יוסף מושל במצרים, מושל בחושך, בזכות מינויו למשנה על ידי פרעה, מכוח ה' יתברך. לאחר שיש את "ההתעוררות דלתתא", לאחר שיוסף מזכיר שם ה' על שפתי; לאחר שיש התעוררות מן המצרים, התעוררות מלמטה, אזי ההתעוררות מלמעלה היא גדולה יותר, חזקה יותר, ונראית בצורה נסית וגדולה יותר. לפי הערך של ההתעוררות

נעמה ורשואר
סטודנטית במסלול לחינוך מיוחד
במכון הגבוה לחינוך ולאמונה

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

ברוריה מכמן

מדבריו על אודות חנוכה
חינוך וחנוכה

המילה חנוכה נפגשת עם המילה חינוך. חינוך במובן אמיתי הוא הכנת הילדים הקטנים והכשרתם בשכל והבנה, לחיובי מצוות שלהם בגדלותם. חינוך אינו מצווה לעצמה אלא הכשרה של מצווה. לאור זה אפשר להבין את המובן של "חינוך הבית": הכנתו וחינוכו באופן אידיאלי לשם קודש. לכן נמצא ביעולת ראייה: "להכנסה בעניין מחודש מתמיד – יאמר בלשון הקודש 'חנוך לנער', הכנסה למצב מחודש ומתמיד לעומת המצב הקודם הילדותי, "וכן ראוי להאמר חנוך הבית ולא חנוכה". כמו שהכנסת הילד לסדר החיים היהודי נקראת "חינוך", כך צריך להיות גם לגבי הבית היהודי. חנוכה היא ביטוי משונה, בבניין פעול. אלא שמתוך בירור המושג חינוך, אפשר גם להבין את המושג חנוכה.

"אמנם ערך החנוך הוא, שהוא משפיע על יתר השנים של הגדלות, שהרי אין ידוע לנו עד כמה תגיע פעולתו של החנוך ומה יהיה משפט הנער ומעשהו". כל החינוך הוא גישוש. ניסיון ומאמץ של "תרגילנו בתורתך", "אלא שכל הרגל טוב מועיל ופועל עליו להכשירו יותר לדרכים טובים, ונמצא שהחנוך הוא כח פועל על יתר הזמנים". לחינוך יש ערך אקטיבי של פעולה על יתר הזמנים. "ולא מקבל מהם פעולה, ואין פעולת התחלתו בעלת מציאות מלאה בעצמה, אלא שהיא מכינה את ההשפעה אל העתיד, על כן יאמר חנוך בלשון זכר פועל ומשפיע" לעומת זאת, חנוכה הוא בלשון פעול ובלשון נקבה.

"אבל בית המקדש, אשר 'לעולם זאת על ישראל', הלא הוא מקום אורו של עולם, וכח הפעולה הגדולה, שעתידי הוא לעשות בעולם גם בעתיד היותר רחוק, כבר הוא גמור וערוך מראש". בית המקדש אינו בית פשוט. הוא הבית. כאן לא שייך חינוך בית רגיל, אלא חנוכה בלשון נקבה. הדברים הכלליים והאבסטרקטיים הם דווקא בלשון נקבה, כגון "חדשות", "מי בז ליום קטנות", "לעושה נפלאות גדולות", וכהנה. הברכה "שעשני כרצונך" אינה ביטוי של מסכנות, כגון: מה אפשר לעשות שכך נעשיתי. להיות כרצונו זה מצב לעילא לעילא. הלואי ונזכה לכוון רצונו כרצונו. האשה אלוהית יותר ואנושית פחות. היא אקטיבית פחות מהאיש. "אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה".

מתוך: שיחות הרב צבי יהודה – מועדים א', בעריכת הרב שלמה אבינר, ירושלים תשס"ו, עמ' 161–162.

⁹ שניאורסון, רבי מ', אוצר רשימות, תל אביב. התשס"ח
¹⁰ ספר "שומר אמונים" חובר ע"י ר' אהרון ראטה. הספר עוסק בענייני חסידות ונקרא כך כיוון שר' אהרון היה מייסד חבורת "שומר אמונים". הספר חובר בזמן השואה, בשנים 1941-1942 מתוך רצון לעסוק בענייני אמונה, ולבטוח בה' שלא יעזובם ולא יטשם.
¹¹ מסכת ברכות ד, ע"ב
¹² הר"ן - רבי נחמן מברסלב.
¹³ דניאל י"ב, י'
¹⁴ שמות י"ד, ל"א
¹⁵ תהילים קי"ח, ט"ז

¹ בראשית מ', כ"ג
² תהילים ק"ה, י"ז
³ בראשית מ"א, א'
⁴ מסכת מגילה דף י' ע"ב
⁵ בראשית מ', ח'
⁶ שמות ח' ט"ו
⁷ בראשית מ"א, ל"ח-ל"ט
⁸ בראשית מ"א, מ"א